

O formă nouă de stat: Principatul

Victoria de la Actium l-a propulsat pe Octavius în postura personală cum nu se poate mai fericită de stăpân absolut al întregului teritoriu al muribundeii Republicii Romane. După anexarea Egiptului și transformarea Mediteranei în lac roman, victorii care i-au adus faima și gloria, dar și importante resurse materiale pentru a acoperi promisiunile făcute, noul și atotputernicul unic conducător roman își face intrarea în Roma, în luna august a anului 29 î.Cr., bucurându-se, în sfârșit, de festivitățile a trei triumfuri acordate pentru campaniile din Illyria, câștigarea bătăliei de la Actium și cucerirea Egiptului Ptolemeic al Cleopatrei.

Este de menționat, însă, un lucru și mai important: Octavius deținea în mâinile sale întreaga putere militară a statului, beneficiind de o autoritate personală cum n-au avut parte nici Sulla și nici măcar Caesar¹.

După atâtea războaie civile și externe, întreaga societate romană tânjea după o binefăcătoare pace, motiv pentru care Senatul a votat închiderea Templului lui Ianus².

Închiderea ușilor Templului lui Ianus însemna instaurarea unei *Pax Romana* (Pace Romană), ceea ce nu semnifica eliminarea oricăror activități belicoase pe uscat sau pe apă, romanii fiind în permanență implicați în conflicte de mai mici dimensiuni în diverse

---

¹ M. Cary, H. H. Scullard, *Istoria Romei până la domnia lui Constantin*, Editura All, București, 2008, p. 365.

² *Ianus* a fost zeul protector al Romei. Legenda spune că el a salvat Roma de invazia sabinilor, care au fost respinși de pe zidurile Capitoliului prin intervenția zeului *Ianus*, care a aruncat pe ei șuvoaie fierbinți și i-a silit să se retragă. În amintirea acestui eveniment, la Roma, cu ocazia pornirii unui război erau deschise porțile Templului lui Ianus, pentru ca acesta să poată interveni în favoarea romanilor. În momentele de pace porțile templului stăteau închise.

provincii de frontieră, neputându-se niciodată vorbi de o încetare absolută, ci doar de o diminuare a eforturilor militare.

*

După două decenii de războaie civile și trei decenii de când guvernul republican funcționa defectuos, noul stăpân al Romei și al „lumii” s-a văzut pus în fața unei foarte dificile misiuni, aceea de a reconstrui statul roman. A realizat că era momentul să înceapă să clădească ferm, dar cu răbdare, multă abilitate și diplomație un nou sistem de conducere a statului în care el să apară ca un *restaurator al Republicii*, creând un nou cadru instituțional în care să funcționeze Roma, fără a șoca opinia publică reticentă în fața oricărei tendințe de deținere a întregii puteri de către o singură persoană, după modele greco-orientale, așa cum s-a întâmplat în cazurile lui Iulius Caesar și Marcus Antonius. Nu vom ști niciodată ce a gândit, cu exactitate, Octavius, dar este cert că, în tot acest joc de punere în scenă a Republicii, el a avut grijă să păstreze controlul asupra armatei, asupra politicii externe a statului și asupra administrației.

În pofida tinereții sale și a lipsei unei îndestulătoare experiențe politice, Octavius a dovedit o surprinzătoare inteligență, abilitate și viclenie în a ascunde realele sale intenții, lăsând să se observe doar dorința de a restaura vechile *mos maiorum* și instituțiile republicane, încercând să elimine din conștiința poporului roman ideea că ar dori să devină un autocrat. Octavius era conștient că regimul politico-constituțional de tip republican era pierit pentru totdeauna. El a înțeles foarte bine necesitatea schimbării, dar întoarcerea la Regalitate ar fi fost categoric imposibilă (ea rămânând de tristă amintire în conștiința poporului roman). Singura variantă posibilă și convenabilă rămânea instituirea unui nou regim, cu tentă monarhică, deghizat într-un stat aparent republican. Noi, astăzi, ne permitem să afirmăm că Octavius, viitorul Augustus, este cel ce a instaurat regimul constituțional *imperial*, fapt ce ne duce cu gândul că ne aflăm în fața unui regim de tip monarhic, dar creatorul său nu știa nici el ce era un regim autentic imperial, pentru că nimeni dintre romani nu mai trăise așa ceva. A fost nevoit să camufleze starea de fapt reală într-o formă statală ambiguă, dar stabilă, mulțumindu-se să apară ca „întemeietorul celui mai bun regim politic” (*optimi status auctor*) fiind, în realitate, un monarh aflat într-o continuă căutare a unei noi formule constituționale

apte să reliefeze realitățile epocii sale. Noua formă de stat instaurată de Octavius nu a primit o denominațiune certă și, în niciun caz, nu a fost oficializată vreodată ca fiind o monarhie.

Pentru clarificarea cititorului, vom sublinia existența unei discordanțe ciudate între realitatea faptică și cea constituțional-juridică existentă la Roma în timpul domniei lui Octavius-Augustus. Astfel, din punct de vedere constituțional, statul roman, pe toată durata conducerii sale de către Octavius, a fost o *Republică*, cu un statut juridic artificial prelungit. Oficial juridic, Roma n-a fost niciodată *Principat*, iar în cancelaria lui Octavius-Augustus, în actele oficiale, nu s-a folosit niciodată titlul de *Princeps* și de *Principat*. Nu există vreo persoană sau vreun act solemn care să certifice dispariția oficială a Republicii. Această stare de ambiguitate a fost, în opinia unor autori, creată voit de către Caesar cel Tânăr (Octavius) pentru a păcăli vigilența opiniei publice și pentru a nu ajunge la soarta tatălui său adoptiv³. Să fie atunci greșită utilizarea formulelor: *principe*; *Principat al lui Augustus*? *De iure* (de drept), da! *De facto* (de fapt), nu!

În toată perioada lui Augustus, nu există inscripții formulate în limba latină, în cancelaria oficială imperială, care să cuprindă cuvântul *Princeps* (principe), termen care nu a intrat niciodată în nomenclatorul titlaturilor oficiale ale suveranilor romani.

Aceste noțiuni, neutilizate și nerecunoscute în actele oficiale, au fost creația scriitorilor și istoricilor antici, preluate apoi de cei moderni și contemporani, pentru că ele acoperă o realitate, aceea a unei monarhii derivând din autoritatea exclusivă a „unicului conducător”, care și-a mascat foarte abil intențiile autocratice, pozând în apărătorul tradițiilor și instituțiilor republicane.

Așadar, chiar dacă, din punct de vedere strict juridic, *Principatul lui Augustus* nu a existat, ne vom alătura celor care acceptă tradiționala etapizare a evoluției statului roman și calificarea primului conducător al noii etape ca fiind *Princeps*. Conform vechilor obiceiuri romane, cel investit *Princeps* nu era magistrat și nici nu avea împuterniciri speciale, dar, în perioada Republicii, *princeps*-ul era un titlu foarte onorabil și îl purtau, de regulă, reprezentanții ginților patriciene, pentru ca, mai apoi, acest titlu să fie acordat unui

---

³ E. Cizek, *Istoria Romei*, Editura Paideia, București, 2010, pp. 238-239.

fruntaș al Senatului și marelui pontif. Putem aminti, cu titlu de exemplu, ca fiind purtători ai titlului de *Princeps* pe Quintus Fabius Maximus Cunctator⁴, Cornelius Scipio Africanus cel Bătrân și Aemilius Scaurus⁵. Octavius dobândește titlul de *Princeps* în momentul în care este trecut primul pe lista nouă a senatorilor, fără a se preciza vreo împuternicire precisă. În calitatea lui de membru și președinte al acestei înalte adunări, el putea s-o convoace și să ia primul cuvântul, având și dreptul de apel (*ius provocationis*).

Indiferent de natura sentimentelor pe care le adoptăm față de Octavius-Augustus - de apreciere, de iubire, admirație sau ură și inamicitate - nu putem să nu recunoaștem că, într-o situație politico-constituțională cu totul nouă și inedită, el a venit cu idei de-a dreptul revoluționare, a promovat la nivel de stat inovații radicale, a reușit să controleze armata romană, s-a implicat în administrarea vieții private a oamenilor (este vorba de reglementarea vieții sexuale și a căsătoriilor), a devenit chiar patron literar, lăsând impresia că menține vechile instituții republicane, creând, în același timp, mecanisme instituționale și un aparat funcționăresc care i-au consolidat puterea, erodând sistemele tradiționale de tip republican.

Trebuie să avertizăm cititorii că noțiunea de *imperiu* ne conduce spre existența unui regim de tip monarhic, care, la Roma, începe cu Octavius, dar care a prezentat în primele două secole unele caracteristici care îl vor deosebi categoric de regimul monarhic absolut, declarat și asumat de conducătorii imperiali din epoca Dominatului, acceptat, totodată, de supuși ca fiind un dar divin.

Atunci când se analizează momentul *nașterii* Principatului roman, nu toți istoricii cad de acord cu privire la o *dies certus* (data certă). Înainte de analizarea acestor posibile certitudini calendaristice, am vrea să subliniem acordul nostru deplin cu opinia că termenul de *naștere* nu este deloc cel mai potrivit, având în vedere

---

⁴ A fost om politic roman, consul, cenzor, dictator, *Pontifex Maximus*, ilustru membru al ginteii Fabiilor și una dintre cele mai influente personalități politice romane din timpul celui de-al doilea război punic (218-201 î.Cr.). Dobândește cognomenul de *cunctator* (nehotărât, șovăielnic, prudent) datorită tacticii sale de luptă cu Hannibal, prin temporizare și neangajare a unei bătălii deschise și decisive.

⁵ Om politic roman, *Princeps senatus*, reprimator al mișcărilor sociale ale popularilor conduși de Appuleius Saturninus și Servilius Glaucia.

că regimul constituțional monarhic nou instaurat nu-și putea face apariția într-o singură zi, deoarece el s-a conturat „puțin câte puțin, tușă cu tușă, pe fond republican (...) instalat încetul cu încetul, îmbogățit și modificat după împrejurări, adaptat voinței lui Octavius Augustus de a păstra puterea, Principatul n-a fost creat *ex nihilo* și nici după un plan preconceput”⁶.

Istoricii au vehiculat momentul apariției Principatului raportându-se la următoarele date calendaristice:

- anul 31 î.Cr., anul victoriei de la Actium (celebra bătălie navală soldată cu înfrângerea cuplului Marcus Antonius-Cleopatra), dată care, pentru mulți, înseamnă momentul în care Octavius a devenit stăpânul lumii;

- anul 29 î.Cr., ianuarie 12, este data la care au fost închise porțile Templului lui Ianus din Roma, după mai multe decenii de lupte civile, fapt ce este considerat semn al instaurării păcii în statul roman;

- anul 27 î.Cr., ianuarie 13, Octavius se prezintă la *curie* și anunță oficial că renunță la toate provinciile și puterile, ele fiind lăsate în seama Senatului și poporului roman;

- anul 23 î.Cr., iunie 1, Augustus primește întreaga putere tribuniciană cu titlu viager și un *imperium proconsular* asupra tuturor provinciilor.

Adoptarea uneia dintre aceste date ca moment al apariției Principatului este o chestiune controversată în care nu ne implicăm, cu atât mai mult cu cât construirea bazelor instituționale ale Principatului s-a făcut în etape, iar posibilitatea dobândirii *de facto* a puterii a avut antecedente în diverse perioade, începând chiar de la finele triumviratului.

Majoritatea istoricilor apreciază că data convențională a dobândirii titlului de *Princeps* și a instaurării Principatului ar fi anul 27 î.Cr.

---

⁶ M. Le Glay, Y. Le Bohec, J-L Voisin, *Istorie romană. De la origini la imperiu. Roma stăpână a lumii. O altă lume romană*, Editura HISTORIA, București, 2006, pp. 161-162.